

Karolina Karpus

 <https://orcid.org/0000-0002-3575-7949>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Polska

„Zazielenianie” prawa cywilnego – ochrona dóbr osobistych a zielony konstytucjonalizm i prawa środowiskowe

---

“Greening” the civil law – protection of personal interests in the light of the concepts of environmental constitutionalism and environmental rights

Summary

The concept of environmental constitutionalism, describing the state’s duty to protect the environment correlated with the rights of individuals, may be used to characterise the relations between environmental protection and the socio-political system of a modern democratic state in the era of the transformation towards sustainable development. The state’s legal system cannot be neutral in that regard. It is particularly important in case of the challenges resulting from Poland’s international and EU law obligations, especially under the Aarhus Convention and human rights law. On this basis, it can be claimed that environmental protection as a duty of the state is a “positive obligation”, in light of which the possibility to exercise rights by individuals may be assessed, including environmental ones (substantive and procedural). When the state fails to fulfil the duty to create the necessary legal framework and to secure its effective enforcement, it may result in the exposure of the members of the public to the degraded environment (e.g., to the ambient air of a bad quality, i.e. smog). Thus, they should be able to rely on international and EU law guarantees while seeking legal remedies, including civil lawsuits. In such a context, the 2021 Supreme Court resolution in case III CZP 27/20 illustrates the actual degree of “greening” the concept of private interests in Polish law. The article aims to present the environmental law’s perspective and evaluate the relevant argumentation visible in the SC’s reasoning and the glossators’ commentaries. The findings can be used to support the thesis that any

constructive debate about “greening” Article 23–24 of the Civil Code requires an interdisciplinary approach.

Keywords: environmental constitutionalism, public participation in environmental matters, Aarhus Convention, personal interest, right to a clean environment

1. Uwagi wprowadzające

Ujęta w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹ zasada zrównoważonego rozwoju stanowi wartość ogólnosystemową², której sukcesywne urzeczywistnianie wymaga sprawnego wkomponowania wymogów ochrony środowiska w logikę prawa nie tylko publicznego, lecz także prywatnego (np. prawa ochrony konsumentów³, prawa rzeczowego⁴, prawa zobowiązań⁵). Sam proces „zazielenia”⁶ można generalnie zdefiniować jako wprowadzanie nowych instytucji prawnych bądź przystosowanie już istniejących w celu realizacji wartości wywodzonych z zasady zrównoważonego rozwoju; w pierwszej kolejności –

---

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.) [dalej: Konstytucja RP].

² Zob. np. J. Ciechanowicz-McLean, D. Trzcńska, *Zasada zrównoważonego rozwoju w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., dwadzieścia lat później*, w: *Aktualne problemy konstytucji. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Bogusława Banaszaka*, red. H. Babiuch, P. Kapusta, J. Michalska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona, Legnica 2017, s. 79–90.

³ Zob. np. H.-W. Micklitz, *Squaring the circle? Reconciling consumer law and the circular economy*, w: *Consumer protection in a circular economy*, eds. B. Keirsbilck, E. Terryn, Intersentia, Cambridge 2019, s. 323–345.

⁴ Zob. np. K. Bosselmann, *Property rights and sustainability: Can they be reconciled?*, w: *Property rights and sustainability: The evolution of property rights to meet ecological challenges*, eds. D. Grinlinton, P. Taylor, Brill Nijhoff, Leiden–Boston 2011, s. 23–42, <https://doi.org/10.1163/ej.9789004182646.i-415.13>.

⁵ Zob. np. F. Zoll, K. Południak-Gierz, W. Bańczyk, *Towards an environment-friendly law of obligations*, w: *The future of European private law*, eds. A. Janssen, M. Lehmann, R. Schulze, Nomos, Baden-Baden 2023, s. 195–224, <http://doi.org/10.5771/9783748913078-195>; D. Howarth, *Environmental law and private law*, w: *The Oxford handbook of comparative environmental law*, eds. E. Lees, J.E. Viñuales, Oxford University Press, Oxford 2019, s. 1091–1118.

⁶ Termin ten stosowany jest powszechnie w angielskojęzycznej literaturze przedmiotu – zob. np. *Greening international law*, ed. Ph. Sands, Routledge, New York 2014; S. Kingston, *Greening EU competition law and policy*, Cambridge University Press, Cambridge 2011; R.V. Percival, „Greening” the constitution – harmonizing environmental and constitutional values, „Environmental Law” 2002, vol. 32, no. 4, s. 809–871.

z zasad prewencji⁷, przezorności⁸, „zanieczyszczający płaci”⁹, a następnie – partycypacji społecznej w ochronie środowiska¹⁰ i zasady kompleksowości¹¹. Ochrona dóbr osobistych stanowi przykład pozwalający zilustrować „zazielenianie” prawa cywilnego, jak również podjąć próbę wyjaśnienia szerszego kontekstu, w którym powinno się umiejscawiać obecną dyskusję na ten temat.

Przyjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały z dnia 28 maja 2021 r. w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20¹² stworzyło okazję do elementarnych obserwacji i podsumowań. Mogą one pomóc w osiągnięciu wyższego stopnia wzajemnego zrozumienia przedstawicieli doktryny i judykatury, jeśli chodzi o wykorzystanie konstrukcji dóbr osobistych, by zapewnić członkom społeczeństwa efektywną partycypację w ochronie środowiska. Analiza orzecznictwa i poglądów, jakie prezentowali glosatorzy w związku z uchwałą, daje podstawy do sformułowania następujących tez. Po pierwsze, niekonstruktywne jest rozpatrywanie tego rozstrzygnięcia bez uwzględnienia, że Sąd Najwyższy udzielał odpowiedzi na pytanie prawne zadane w sprawie cywilnej, której uwarunkowania

---

⁷ Zgodnie z zasadą prewencji, w myśl art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.) [dalej: p.o.ś.], „[k]to podejmuje działalność mogącą negatywnie oddziaływać na środowisko, jest obowiązany do zapobiegania temu oddziaływaniu”.

⁸ Istotę zasady przezorności wyraża art. 6 ust. 2 p.o.ś.; przepis ten stanowi, że „[k]to podejmuje działalność, której negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest jeszcze w pełni rozpoznane, jest obowiązany, kierując się przezornością, podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze”.

⁹ Zasada „zanieczyszczający płaci”, ujęta w art. 7 p.o.ś., opiera się na założeniu, że każdy, „[k]to może spowodować zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty zapobiegania temu zanieczyszczeniu” (ust. 2), a ten, „[k]to powoduje zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty usunięcia skutków tego zanieczyszczenia” (ust. 1).

¹⁰ Pojęcie to jest łączone bezpośrednio z tzw. zasadą 10 Deklaracji z Rio, w myśl której „[z]agadnienia środowiskowe są na każdym poziomie najlepiej rozwiązywane przy udziale wszystkich zainteresowanych obywateli. Na poziomie państwa każdy obywatel powinien mieć zapewniony odpowiedni dostęp do informacji dotyczącej środowiska, która jest w posiadaniu władzy publicznej. Dotyczy to [...] również możliwości uczestniczenia społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji. [...] Powinien zostać zapewniony efektywny i rzeczywisty dostęp do prawnych i administracyjnych środków w tym zakresie, włączając w to środki kompensujące i zaradcze”. Zob. Rio declaration on environment and development, w: *Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3–14 June 1992)*, A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. 1), s. 3–8, United Nations [online], <https://www.un.org/esa/dsd/agenda21/Agenda%2021.pdf>; nieoficjalna polska wersja językowa jest dostępna na stronie WWW Biblioteki Sejmowej: <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html> [aktualność wszystkich stron internetowych przywołanych w artykule potwierdzono 2.03.2024 r.].

¹¹ W polskim prawie ochrony środowiska zasada kompleksowości identyfikowana jest z wartością ujętą w art. 5 p.o.ś.: „Ochrona jednego lub kilku elementów przyrodniczych powinna być realizowana z uwzględnieniem ochrony pozostałych elementów”.

¹² Uchwała Izby Cywilnej SN z dnia 28 maja 2021 r., sygn. III CZP 27/20, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/III%20CZP%2027-20-1.docx.html>.

tkwią jednak głęboko w prawie ochrony środowiska. Nie ulega wątpliwości, że dynamicznie rozwijająca się międzynarodowa i unijna współpraca w ochronie środowiska wpływa także na prawo prywatne, czego wyniki powinny się uwidaczniać w prawie krajowym wskutek wdrażania zobowiązań przyjętych przez państwo polskie. Utrzymywanie więc instytucji ochrony dóbr osobistych w izolacji od tych obiektywnych faktów prawnych coraz trudniej racjonalnie uzasadnić. Uchwała Sądu Najwyższego winna być oceniana w szczególności na tle umowy międzynarodowej, jaką jest podpisana w 1998 r. Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska¹³, wdrażana przez państwa strony również za pomocą instrumentów prawa prywatnego. Zważywszy na miejsce konwencji z Aarhus w systemie prawa unijnego i związany z nią dorobek orzeczniczy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), pomijanie owej perspektywy w dyskusji na temat ochrony dóbr osobistych wydaje się tym bardziej anachroniczne.

Po drugie, oceniając uchwałę Sądu Najwyższego, należy dostrzec, w jakim stopniu koncepcja dóbr osobistych koresponduje z prawem praw człowieka (prawami I generacji) oraz prawem konstytucyjnym (publicznymi prawami podmiotowymi), które obecnie też są intensywnie „zazieleniane”. Punktem wyjścia także w tym wypadku może być konwencja z Aarhus z jej proceduralnymi prawami środowiskowymi, ukierunkowanymi na zapewnienie każdej osobie możliwości uzyskania ochrony materialnego prawa „do życia w środowisku odpowiednim dla jej zdrowia i pomyślności”¹⁴. Podjęcie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2022 r. rezolucji, w której uznano prawo do czystego, zdrowego i zrównoważonego środowiska (*human right to a clean, healthy and sustainable environment*) za jedno z praw człowieka I generacji¹⁵, można zakwalifikować jako próbę nowego otwarcia w tej dziedzinie, a zarazem jako podsumowanie pół wieku doświadczeń po przyjęciu w 1972 r. deklaracji sztuk-

---

¹³ Sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706 ze zm.) [dalej: konwencja z Aarhus].

¹⁴ Zob. motywy 7 i 8 preambuły konwencji z Aarhus: „[K]ażda osoba ma prawo do życia w środowisku odpowiednim dla jej zdrowia i pomyślności oraz obowiązek, tak osobiście, jak i we współdziałaniu z innymi, ochrony i ulepszania środowiska dla dobra obecnego i przyszłych pokoleń; [...] aby być zdolnym[i] do dochodzenia tego prawa i spełniania tego obowiązku, obywatele muszą mieć dostęp do informacji, muszą być uprawnieni do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji i muszą mieć dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska oraz [...] mogą potrzebować w tym zakresie pomocy, aby realizować swoje uprawnienia”.

¹⁵ Rezolucja ZO ONZ z dnia 22 lipca 2022 r.: *The human right to a clean, healthy and sustainable environment*, A/RES/76/300 (A/76/L.75), United Nations [online], <https://digitallibrary.un.org/record/3983329?v=pdf>.

holmskiej¹⁶. Postanowienia rezolucji opierają się również na dorobku wynikającym m.in. z międzynarodowej współpracy prowadzonej w ramach Rady Praw Człowieka ONZ¹⁷, Europejskiej konwencji praw człowieka¹⁸ czy w świetle Karty praw podstawowych UE¹⁹ w odniesieniu do problematyki ochrony środowiska²⁰. Sytuacja, gdy te same dobra ściśle związane z godnością człowieka – życie, wolność, prywatność – są przedmiotem ochrony prawnej ustanawianej w różnych reżimach prawnych, rodzi szereg konsekwencji. Zależność przyczynowo-skutkowa między możliwością korzystania z owych dóbr przez podmioty uprawnione a jakością środowiska (rozumianego jako ogół elementów przyrodniczych, w tym przekształconych w wyniku działalności ludzkiej) jest oczywista. Niebagatelne okazuje się więc pytanie o spójność ogólnosystemową w omawianym zakresie. Przypatrując się rozwojowi doktryny prawa praw człowieka, można bowiem zauważyć, że w dyskusji nad „zazielenianiem” praw I generacji podnoszono ten sam argument, który zajmuje dziś centralne miejsce w ocenie postulatu „zazieleniania” dóbr osobistych. Dotyczy on istoty relacji człowiek – środowisko i odzwierciedla wyzwania towarzyszące próbie jej opisanie w paradygmacie prawo (dobro) zindywidualizowane a prawo wspólnotowe²¹. Bliskość aksjologiczna obu reżimów²² – ochrony praw

¹⁶ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, w: *Report of the United Nations Conference on Human Environment (Stockholm, 5–16 June 1972)*, A/CONF.48/14/Rev.1, New York 1973, s. 3–5, United Nations [online], <https://digitallibrary.un.org/record/523249/usage?v=pdf>.

¹⁷ United Nations HRC, *Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*, A/HRC/37/59, Geneva 2018, United Nations [online], <https://digitallibrary.un.org/record/1474985>.

¹⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) [dalej: EKPCz].

¹⁹ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 202 z dnia 7 czerwca 2016 r., s. 389–405).

²⁰ Zob. np. D. Shelton, *Human rights and the environment: What specific environmental rights have been recognized?*, „Denver Journal of International Law and Policy” 2006, vol. 35, no. 1, s. 129–171; A. Boyle, *Human rights and the environment: Where next?*, „European Journal of International Law” 2012, vol. 23, issue 3, s. 613–642, <https://doi.org/10.1093/ejil/chs054>; B. Lewis, *Environmental human rights and climate change*, Springer, Singapore 2018, s. 15–39, <https://doi.org/10.1007/978-981-13-1960-0>; R. Pepper, H. Hobbs, *The environment is all rights: Human rights, constitutional rights and environmental rights*, „Melbourne University Law Review” 2020, vol. 44, no. 2, s. 634–678.

²¹ T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przełęcz Sądowy” 2018, nr 4, s. 7.

²² Bliskość ta jest dostrzegana w doktrynie prawa cywilnego. Przykładowo taką zależność analizuje M. Koźuch, charakteryzując podstawy prawne międzynarodowej ochrony dóbr osobistych – zob. eadem, *Ochrona dóbr osobistych na płaszczyźnie międzynarodowej*, w: *Dobra osobiste i ich ochrona. Komentarz*, red. M. Romańska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 9–20.

człowieka i ochrony dóbr osobistych w prawie cywilnym – zachęca do stosowania między nimi analogii, w szczególności w przypadku prawa do życia. Stanowi też główny argument wspierający dążenie do „zazielenienia” koncepcji dóbr osobistych w jego najbardziej radykalnej postaci, obejmującej postulat uznania nowego dobra, którym byłoby prawo do życia w czystym środowisku.

Celem opracowania jest więc nakreślenie szerokiego kontekstu, w jakim należy sytuować podjętą w 2021 r. uchwałę Sądu Najwyższego. Wielopłaszczyznowość zagadnienia ochrony dóbr osobistych w relacji do jakości środowiska musi być uwzględniana w dyskusji na ten temat w większym stopniu aniżeli obecnie. Bez interdyscyplinarnego podejścia, w ramach którego z taką samą otwartością analizuje się racje płynące z prawa prywatnego, prawa ochrony środowiska oraz prawa międzynarodowego i unijnego, nie będzie można przełamać widocznego impasu. Wynika on z anachronicznego przekonania, że instytucje prawa prywatnego są immunizowane na skutki postępującej transformacji systemu prawa wywołanej wdrażaniem zasady zrównoważonego rozwoju.

2. Zielony konstytucjonalizm – propozycja ujęcia według L.J. Kotzégo

Koncepcja tzw. praw środowiskowych stanowi przedmiot powszechnej dyskusji, niełatwej z kilku względów. Zaliczyć do nich można m.in. kwestię kompetencji władzy ustawodawczej i sądowniczej. W sytuacji gdy prawodawca nie „zazielenia” prawa pozytywnego, brak uprawnień związanych z ochroną środowiska przyznanych *expressis verbis* podmiotom indywidualnym może się przyczyniać do wzrostu oczekiwań społecznych, by ową swoistą beczynność legislacyjną skorygował aktywizm sędziowski. Dyskusja ta dotyczy jednakże fundamentalnych aspektów ustrojowych i prowadzi do pytania o granice działania obu władz w ramach ich demokratycznego mandatu²³. Ukazuje zarazem, w jakim stopniu splecione są ze sobą konstytucyjne podstawy funkcjonowania współczesnego państwa demokratycznego i ochrona środowiska realizowana w świetle zasady zrównoważonego rozwoju.

---

²³ Uwagi w tym zakresie przedstawiał np. Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz), wytyczając granicę „zazieleniania” art. 8 EKPCz (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) poprzez aktywizm sędziowski. Wskazał, że należy uznać „zasadniczo subsydiarną rolę konwencji. Organy władzy krajowej mają bezpośrednią demokratyczną legitymację i są, co Trybunał podkreślał wielokrotnie, co do zasady lepiej usytuowane niż sąd międzynarodowy do oceny lokalnych potrzeb i uwarunkowań” – wyrok Wielkiej Izby ETPCz z dnia 8 lipca 2003 r. w sprawie *Hatton i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (skarga nr 36022/97), pkt 96–97 [tłum. własne], <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61188>.

Analizowany problem najwyraźniej rysuje się na poziomie prawa krajowego, lecz dostrzegany jest też na płaszczyźnie ponadnarodowej. Nie sposób w tym miejscu nawet pokrótce streścić obszernej literatury przedmiotu poświęconej demokracji i zrównoważonemu rozwojowi (ochronie środowiska)²⁴. Można jednakże przybliżyć tzw. zielony konstytucjonalizm (*environmental constitutionalism*), mający pierwszoplanowe znaczenie dla omawianej tematyki. Wśród propozycji ujęcia tego zagadnienia²⁵ na szczególną uwagę zasługuje ta przedstawiona przez L.J. Kotzégo. W jego ocenie przywołane pojęcie należy utożsamiać z projektem społeczno-prawnym i politycznym zmierzającym do przeobrażenia sposobu sprawowania władzy tak, by zapewnić wzmocnioną ochronę środowiska. W owym szerokim rozumieniu z zielonym konstytucjonalizmem można łączyć nie tylko samą ochronę praw środowiskowych przysługujących członkom społeczeństwa (w tym dostęp do sprawiedliwości), lecz również wkomponowanie ochrony środowiska w konstrukcję natury ogólnej, ukształtowane w świetle takich wartości konstytucyjnych jak zasady państwa prawnego, trójpodziału władz, legalności, pewności prawa, równości czy też ochrony godności człowieka²⁶.

L.J. Kotzé wyróżnia w zielonym konstytucjonalizmie dwa fundamentalne aspekty: obowiązek zagwarantowania efektywnej ochrony środowiska przez władzę publiczną (*thin constitutionalism*) oraz prawa członków społeczeństwa (*thick constitutionalism*). W pierwszym przypadku ma na myśli kwestie ustrojowe określające charakter i sposób realizacji zadania publicznego, którym jest ochrona środowiska. Obejmują one złożoną materię, począwszy od ustanowienia odpowiednich ram prawnych chroniących owo dobro wspólne, poprzez rozwiązania instytucjonalne umożliwiające władzy publicznej wykonywanie tego zadania, na egzekwowaniu norm prawnośrodowiskowych skończywszy. W drugim sensie zaś zielony konstytucjonalizm nawiązuje do partycypacji społecznej w ochronie środowiska, przy czym wpisująca się w jej istotę prawna ochrona uprawnień podmiotów indywidualnych winna sprzyjać udoskonalaniu dotychczasowych rozwiązań ogólnoustrojowych. Prawa środowiskowe członków społeczeństwa (w tym także prawo do czystego środowiska) i ich ochrona sądowa w założeniu mają motywować władzę publiczną do efektyw-

---

²⁴ Zob. np. J.C. Gellers, C. Jeffords, *Toward environmental democracy? Procedural environmental rights and environmental justice*, „Global Environmental Politics” 2018, vol. 18, issue 1, s. 99–121, https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00445; G. Parola, *Environmental democracy at the global level: Rights and duties for a new citizenship*, Versita, London 2013, <https://doi.org/10.2478/9788376560144>.

²⁵ Zob. np. J.R. May, E. Daly, *Global environmental constitutionalism*, Cambridge University Press, Cambridge 2015, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139135559>.

²⁶ L.J. Kotzé, *The conceptual contours of environmental constitutionalism*, „Widener Law Review” 2015, vol. 21, s. 187.

niejszej ochrony środowiska²⁷. Kontrola władzy prawodawczej i wykonawczej inicjowana oddolnie przez członków społeczeństwa jest jednocześnie pożądanym przejawem demokracji uczestniczącej, reprezentatywnej i zwiększającej transparentność rozwiązywania spraw publicznych dotyczących ochrony środowiska.

3. Pozytywny obowiązek ochrony praw podmiotów indywidualnych

Korelacja między ochroną środowiska będącą obowiązkiem władzy publicznej a prawami podmiotów indywidualnych stanowi oś, wokół której przebiegały „zazielenianie” praw człowieka I generacji oraz promowanie proceduralnych praw środowiskowych (w modelu wyrażonym w filarach konwencji z Aarhus). Dostrzegalne są jednak pewne rozbieżności pomiędzy tymi płaszczyznami – międzynarodową ogólną (Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych²⁸ i EKPCz) i środowiskową (konwencja z Aarhus) oraz prawa unijnego. Biorąc pod uwagę sposób rozłożenia akcentów w dyskusji na temat ochrony podmiotów indywidualnych, można wyodrębnić dwa podstawowe wzorce argumentacyjne.

Według pierwszego z nich ochrona środowiska realizowana przez władzę publiczną zawiera się w nakazie poszanowania życia. Stąd też tzw. pozytywny obowiązek oznacza tutaj, że władza publiczna powinna „przyjąć odpowiednie środki zaradcze odnośnie do tych ogólnych warunków społecznych, które mogą stanowić bezpośrednie zagrożenie dla życia lub uniemożliwiać podmiotom indywidualnym cieszenie się prawem do godnego życia”²⁹. W rezultacie obejmuje on więc m.in. poczynienie kroków w celu „zabezpieczenia środowiska i ochrony przed szkodą, zanieczyszczeniem i zmianami klimatycznymi spowodowanymi przez podmioty publiczne i prywatne”³⁰. W 2019 r. Komitet Praw Człowieka potwierdził w sprawie *Portillo Cáceres v. Paraguay*, że nie należy ograniczać analizy zachowania państwa strony jedynie do obowiązku negatywnego (powstrzymania się władzy publicznej od ingerencji w prawo

---

²⁷ Ibidem, s. 193.

²⁸ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) [dalej: MPPOiP].

²⁹ Human Rights Committee, *General comment No. 36 on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life*, adopted by the Committee at its 124th session, 8 October – 2 November 2018, CCPR/C/GC/36, par. 26 [tłum. własne], United Nations Human Rights Office [online], https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CCPR/CCPR_C_GC_36.pdf.

³⁰ Ibidem, par. 62 [tłum. własne].

z art. 6 MPPOiP), gdyż „wąska interpretacja nie oddaje we właściwy sposób pełni koncepcji prawa do życia oraz tego, że państwo musi podjąć pozytywne działania, aby chronić owo prawo”³¹. To samo podejście przyjęto w odniesieniu do ujętego w art. 17 MPPOiP prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Komitet Praw Człowieka uznał zatem, że państwo strona nie zapewniło odpowiedniej kontroli nielegalnych (naruszających przepisy krajowe) aktywności powodujących zanieczyszczenie (chodziło o opryski agrokemikaliami na dużą skalę, szkodliwe również dla życia i zdrowia mieszkańców). Niekorzystne skutki dla środowiska wynikłe z niewykonania pozytywnego obowiązku ochrony (zanieczyszczenie ujęć wody, śnięcie ryb, śmierć zwierząt gospodarskich, utrata plonów zbóż i owoców) zostały zakwalifikowane jako niezgodna z art. 17 MPPOiP ingerencja w elementy konstytuujące życie prywatne, rodzinę i dom podmiotów indywidualnych³².

Przedstawiając w sprawie *Portillo Cáceres v. Paraguay* charakterystykę pozytywnego obowiązku ochrony życia przez władzę publiczną, Komitet Praw Człowieka nawiązywał do dorobku międzynarodowych trybunałów i organów quasi-sądowych. Dotyczyło to zwłaszcza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, np. interpretacji art. 2 EKPCz (prawo do życia) przyjętej w sprawie *Özel i inni przeciwko Turcji* w 2015 r.³³ Porównanie art. 6 ust. 1 zdanie drugie MPPOiP („[p]rawo to powinno być chronione przez ustawę”) z art. 2 ust. 1 zdanie pierwsze EKPCz („[p]rawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę”) ukazuje rolę prawa stanowionego w tym zakresie. Jednocześnie mamy tu do czynienia z naczelnym kryterium oceny, czy nastąpiło naruszenie pozytywnego obowiązku ochrony życia polegające na bierności legislacyjnej lub niezdolności władzy publicznej do skutecznego egzekwowania istniejących przepisów, które chronią życie człowieka³⁴. Takie ujęcie koresponduje z zielonym konstytucjonalizmem, jeśli chodzi o oczekiwania wobec państwa związane z wykonywaniem zadania publicznego, jakim jest ochrona środowiska.

Sposób stosowania tego kryterium można też zilustrować, przywołując wydany w 2021 r. przez ETPCz wyrok w sprawie *Kapa i inni przeciwko*

---

³¹ Human Rights Committee, *Views adopted by the Committee on 25 July 2019 under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2751/2016 (Portillo Cáceres v. Paraguay)*, CCPR/C/126/D/2751/2016, par. 7.3 [tłum. własne], [dalej: sprawa *Portillo Cáceres v. Paraguay*], United Nations [online], <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/279/13/pdf/g1927913.pdf>; zob. też G. Le Moli, *The Human Rights Committee, environmental protection and the right to life*, „International and Comparative Law Quarterly” 2020, vol. 69, issue 3, s. 735–752, <https://doi.org/10.1017/S0020589320000123>.

³² Sprawa *Portillo Cáceres v. Paraguay*, par. 7.8.

³³ Wyrok ETPCz z dnia 17 listopada 2015 r. w sprawie *Özel i inni przeciwko Turcji* (skarżni nr 14350/05, 15245/05 i 16051/05), <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-158803>.

³⁴ *Ibidem*, par. 189.

*Polsce*³⁵, w którym stwierdzono naruszenie art. 8 EKPCz (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego). Trybunał analizował Konstytucję RP (art. 5, art. 74 i art. 68 ust. 4) oraz prawo ochrony środowiska (ustawy implementujące dyrektywy unijne ustanawiające standardy jakości środowiska – jego stanu akustycznego i powietrza)³⁶. Po zbadaniu zarówno tych aktów prawnych, jak i orzeczeń sądów krajowych³⁷ ETPCz doszedł do wniosku, że prawo skarżących do zdrowia i niezakłóconego cieszenia się domem zostało naruszone przez powodowany ruchem samochodowym hałas, który w miejscu ich zamieszkania przekracza obowiązujące normy prawnośrodowiskowe³⁸. Trybunał uznał jednocześnie, że chociaż od 1996 r. polska administracja publiczna wiedziała o problemie, świadomie go ignorowała i kontynuowała inwestycję autostradową bez należytego względu na dobrostan mieszkańców Strykowa³⁹.

Drugi ze wzorców argumentacyjnych również nawiązuje do tego aspektu zielonego konstytucjonalizmu, którym jest obowiązek ustanowienia i efektywnego egzekwowania przez władzę publiczną odpowiednich ram prawnych chroniących środowisko. W odniesieniu do praw środowiskowych członków społeczeństwa opiera się on jednak w większym stopniu na proceduralnym prawie w postaci prawa do sądu. Pomogło to częściowo pokonać trudności w uznaniu samodzielnego uprawnienia materialnego – prawa do życia w czystym środowisku. Motywy 7 i 8 preambuły konwencji z Aarhus (przywołane tu wcześniej) wprost potwierdzają taki właśnie cel wprowadzenia III filaru konwencji (art. 9), którym jest dostęp do sprawiedliwości w ochronie środowiska.

Zgodnie z art. 9 ust. 3 tej umowy międzynarodowej państwa strony są zobowiązane do przyjęcia rozwiązań umożliwiających członkom społeczeństwa „kwestionowanie działań lub zaniechań osób prywatnych lub władz publicznych naruszających postanowienia jej [strony]⁴⁰ prawa krajowego w dziedzinie środowiska”. Istota przytoczonego przepisu polega na zapewnieniu członkom społeczeństwa możliwości oddolnego egzekwowania przestrzegania prawa ochrony środowiska, m.in. za pomocą mechanizmów prawnych ukierunkowanych na ochronę interesu indywidualnego. Splata się to z pozytywnym obowiązkiem ochrony praw podmiotowych przez władzę publiczną. Oczywiście rzeczą jest, że degradacja elementów środowiska jako pochodna nieefektywnej polityki

---

³⁵ Wyrok ETPCz z dnia 14 października 2021 r. w sprawie *Kapa i inni przeciwko Polsce* (skargi nr 75031/13, 75282/13, 75286/13 i 75292/13) [dalej: sprawa *Kapa i inni przeciwko Polsce*], <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-219018>.

³⁶ Ibidem, par. 106–117.

³⁷ Wyrok SN z dnia 23 lutego 2001 r., sygn. II CKN 394/00, LEX nr 52630.

³⁸ Sprawa *Kapa i inni przeciwko Polsce*, par. 153.

³⁹ Ibidem, par. 161.

⁴⁰ W całym artykule wyjaśnienia i uzupełnienia w nawiasach kwadratowych pochodzą od autorki.

i nieprzestrzegania prawa wpływa na ludzkie życie i zdrowie. W art. 9 ust. 3 konwencji z Aarhus akcent został położony jednakże przede wszystkim na funkcję kontrolną wobec władzy publicznej i podmiotów prywatnych oddziałujących na środowisko, którą realizują członkowie społeczeństwa, aby ochraniać owo dobro wspólne. Niemniej nie zmienia to samej natury konwencji z Aarhus, nieprzypadkowo kwalifikowanej jako umowa międzynarodowa o mieszanym charakterze, będąca również źródłem międzynarodowego prawa człowieka⁴¹.

Omawiany wzorzec argumentacyjny stosowany jest także przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, aczkolwiek z modyfikacjami wynikającymi z uwarunkowań systemu prawa unijnego oraz relacji między UE a jej państwami członkowskimi⁴². Podobieństwa w tym zakresie przesłania ponadto specyficzna nomenklatura, zgodnie z którą:

- 1) obowiązek państwa polegający na ochronie środowiska opisywany jest przez konstrukcję „zobowiązania ciążącego na państwie członkowskim UE na mocy prawa unijnego” oraz ogólnosystemowe reguły jego egzekwowania;
- 2) prawa materialne członków społeczeństwa związane ze środowiskiem są ujmowane jako „uprawnienia podmiotów indywidualnych przyznane i chronione prawem unijnym”;
- 3) egzekwowanie wykonania pozytywnego obowiązku ochrony tych praw przez państwo jest analizowane z uwzględnieniem:
  - a) art. 19 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej⁴³ (obowiązek zapewnienia skutecznej ochrony sądowej w dziedzinach objętych prawem UE) i art. 47 Karty praw podstawowych UE (prawo do sądu), sukcesywnie „zazielenianych” w orzecznictwie TSUE;
  - b) doktryny skutku bezpośredniego i wykładni pronunijnej, która przełamuje autonomię proceduralną państwa członkowskiego w obszarach należą-

---

⁴¹ M. Pallemerts, *The human right to a healthy environment as a substantive right*, w: M. Déjeant-Pons, M. Pallemerts, *Human rights and the environment: Compendium of instruments and other international texts on individual and collective rights relating to the environment in the international and European framework*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2002, s. 18–19.

⁴² Co interesujące, Komitet ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus (Aarhus Convention Compliance Committee, ACCC) przyjmuje, że w kontekście art. 9 ust. 3 relewantne unijne prawo dotyczące środowiska powinno być kwalifikowane jako prawo krajowe danej strony będącej jednocześnie państwem członkowskim UE – zob. np. ACCC/C/2006/18 (Denmark), UNECE [online], https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2006.18_denmark; ECE/MP.PP/2008/5/Add.4, par. 27, UNECE [online], https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2008/pp/mop3/ece_mp_pp_2008_5_add_4_e.pdf; ACCC/C/2008/32 (European Union), part I, UNECE [online], https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2008.32_european-union; ECE/MP.PP/C.1/2011/4/Add.1, par. 76, UNECE [online], https://unece.org/DAM/env/pp/compliance/CC-32/ece.mp.pp.c.1.2011.4.add.1_as_submitted.pdf.

⁴³ Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm. [dalej: TUE].

cych do kompetencji wyłącznych lub dzielonych UE, takich jak ochrona środowiska⁴⁴.

4. Smog a ochrona dóbr osobistych – sprawa z powództwa Oliwera Palarza

Sprawa z powództwa Oliwera Palarza o ochronę dóbr osobistych przeciwko Skarbowi Państwa⁴⁵ była jednoznacznie osadzona w logice zielonego konstytucjonalizmu, rozumianego w sposób tutaj scharakteryzowany. Pytanie prawne skierowane w 2020 r. przez Sąd Okręgowy w Gliwicach do Sądu Najwyższego dotyczyło wprost możliwości uznania prawa do życia w czystym środowisku za dobro osobiste, czyli w istocie – dopuszczalnych granic „zazielenienia” tej konstrukcji prawa cywilnego. Samo pojęcie zielonego konstytucjonalizmu nie zostało literalnie przywołane ani przez sądy, ani przez strony, lecz analiza argumentów zawartych w pozwie, w apelacji powoda, a później w uzasadnieniach uchwały SN i wyroku sądu II instancji zdecydowanie potwierdza tę konstatację. Okoliczność, że powód nie zawsze jasno i konsekwentnie określał relewantne normy prawne, niczego nie zmienia. W elementarnym ujęciu bowiem:

- 1) identyfikował ochronę powietrza jako obowiązek władzy publicznej, który wywodził z następujących podstaw prawnych:
  - a) ogólnej, tj. art. 5 i art. 74 Konstytucji RP (bezpieczeństwo ekologiczne);
  - b) szczególnej, tj. art. 13 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszego powietrza dla Europy⁴⁶ oraz art. 85 ustawy Prawo ochrony środo-

---

⁴⁴ Zob. pkt 55 i 101 obwieszczenia Komisji w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości dziedzinie ochrony środowiska, C/2017/2616 (Dz. Urz. UE C 275 z dnia 18 sierpnia 2017 r., s. 1–39); komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Poprawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska w UE i jej państwach członkowskich*, 14.10.2020, COM(2020) 643 final, par. 29, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0643>; komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Przegląd wdrażania polityki ochrony środowiska 2022. Odwrócenie tendencji dzięki przestrzeganiu prawa ochrony środowiska*, 8.09.2022, COM(2022) 438 final, s. 23–25, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=comnat%3ACOM_2022_0438_FIN.

⁴⁵ Zob. wyrok SR w Rybniku z dnia 30 maja 2018 r., sygn. II C 1259/15, [https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/\\$N/151515250001003_II_C_001259_2015_Uz_2018-05-30_001](https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/$N/151515250001003_II_C_001259_2015_Uz_2018-05-30_001); wyrok SO w Gliwicach z dnia 9 grudnia 2021 r., sygn. III Ca 1548/18, [https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/\\$N/151515000001503_III_Ca_001548_2018_Uz_2021-12-09_003](https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/$N/151515000001503_III_Ca_001548_2018_Uz_2021-12-09_003).

⁴⁶ Dz. Urz. UE L 152 z dnia 11 czerwca 2008 r., s. 1–44, ze zm.

wiska⁴⁷ („ochrona powietrza polega na zapewnieniu jak najlepszej jego jakości”);

- 2) nawiązywał do materialnych uprawnień skorelowanych ze stanem środowiska (dobrą jakością powietrza), takich jak prawo do życia (skutek naruszenia: „obniżenie komfortu życia” z powodu długotrwałego narażenia na smog, co objawiało się „znacznym dyskomfortem psychicznym i poważnymi obawami związanymi z wpływem zanieczyszczonego powietrza na zdrowie”) oraz prawo do poszanowania życia prywatnego (skutek naruszenia: „ograniczenie swobody korzystania z mieszkania, jak i poruszania się”)⁴⁸;
- 3) niewykonanie pozytywnego obowiązku ochrony tych praw scharakteryzował jako „bezprawne zaniechanie podjęcia przez władzę publiczną skutecznych działań w celu doprowadzenia jakości powietrza do stanu zgodnego z prawem”, godzące w jego dobra osobiste.

Ukształtowanie tej instytucji prawa cywilnego sprawiło, że w zaistniałym sporze prawnym dominował pierwszy z dwóch wskazanych wcześniej wzorców argumentacyjnych, kładący akcent na uprawnienia materialne podmiotów indywidualnych. W art. 23 Kodeksu cywilnego⁴⁹ *expressis verbis* zaliczono do dóbr osobistych zdrowie, wolność i nietykalność mieszkania, co sprzyja poszukiwaniu argumentów nawiązujących zwłaszcza m.in. do art. 6 MPPOiP oraz art. 2 i 8 EKPCz. Ujęte zaś w art. 24 k.c. środki ochrony przysługujące „temu, czyje dobro osobiste jest zagrożone lub naruszone”, umożliwiają bezpośrednio zainicjowanie merytorycznej dyskusji przed sądem cywilnym w przedmiocie danego dobra osobistego objętego pozwem. Z tego względu w sprawie wszczętej przez Oliwera Palarza dostęp do sprawiedliwości w ochronie środowiska (drugi wzorec argumentacyjny) nie był wątkiem wprost podnoszonym jako istotny i samodzielny. Niemniej szczegółowa analiza tej dysputy prawnej potwierdza, że rzeczywistą motywację powoda stanowiło dążenie do wyegzekwowania przestrzegania obowiązujących standardów jakości powietrza w miejscu, gdzie mieszkał. Dlatego jego powództwo jednocześnie wpisywało się w zakres art. 9 ust. 3 konwencji z Aarhus. Nie ulega też wątpliwości, że dochodząc ochrony własnych dóbr osobistych, powód przede wszystkim pragnął zwrócić uwagę opinii publicznej na ważny problem środowiskowy, wobec którego państwo polskie pozostawało bierne. Posługiwał się więc dostępnymi

---

⁴⁷ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.) [dalej: p.o.ś.].

⁴⁸ Wnosząc apelację, powód zarzucił wyrokowi sądu I instancji naruszenie art. 8 EKPCz, a także art. 47 Konstytucji („Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”) i art. 52 ust. 1 Konstytucji („Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu”).

⁴⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.) [dalej: k.c.].

mu środkami ochrony swoich praw indywidualnych, aby urzeczywistnić interes publiczny, czyli doprowadzić do skutecznego egzekwowania przez państwo istniejących przepisów chroniących dobro wspólne.

W świetle niniejszych ustaleń uzasadniona jest zatem ocena, że gdy sąd II instancji pytał o prawo do życia w środowisku dobrej jakości, sygnalizował tym samym potrzebę rozważenia, czy nie należy rozszerzyć procesu „zazieleniania” prawa cywilnego na konstrukcję dóbr osobistych. Sąd Najwyższy już w 1975 r. potwierdzał, że „ochrona biologicznego środowiska człowieka powinna być realizowana również przy pomocy środków cywilnoprawnych; [...] jeden z takich przepisów stanowi bezsprzecznie norma art. 24 k.c., zapewniająca ochronę spokoju psychicznego, np. ochron[ę] przed hałasem, przed zanieczyszczeniem powietrza zapachami wpływającymi ujemnie na biopsychosferę”⁵⁰. Choć SN odmówił zakwalifikowania „prawa człowieka do nieskażonego środowiska” jako dobra osobistego, nie wykluczył możliwości korzystania z tej konstrukcji cywilnoprawnej w ramach ochrony środowiska, co wymagałoby jednakże zbiegu z „prawami osobistymi, których przedmiotem są dobra osobiste w rozumieniu art. 23 k.c.”. Po niemal pięciu dekadach pogląd ten został podtrzymany w uchwale z dnia 28 maja 2021 r. w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20. Sąd Najwyższy wskazał wówczas m.in., że „[o]chronie jako dobra osobiste (art. 23 k.c. w związku z art. 24 k.c. i art. 448 k.c.) podlegają zdrowie, wolność, prywatność, do naruszenia (zagrożenia) których może prowadzić naruszenie standardów jakości powietrza określonych w przepisach prawa”.

W swojej uchwale więc SN wprost oparł się na pierwszym z przedstawionych tu wzorców argumentacyjnych⁵¹, ilustrując jego przydatność do ochrony już uznanych dóbr osobistych narażonych na uszczerbek ze względu na degradację środowiska (nieodpowiednią jakość elementów przyrodniczych). Sytuacja tego rodzaju występuje np. wtedy, gdy państwo nie egzekwuje skutecznie przestrzegania obowiązujących norm techniczno-prawnych (standardów) przez podmioty oddziałujące na środowisko. W taki też sposób odpowiedź SN zinterpretował sąd II instancji, który rozstrzygnął spór prawny na korzyść powoda. W tym świetle stwierdzić można zatem, że „zazielenienie” omawianej konstrukcji cywilnoprawnej na obecnym etapie obejmuje przynajmniej:

---

⁵⁰ Wyrok Izby Cywilnej SN z dnia 10 lipca 1975 r., sygn. I CR 356/75, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1976, nr 12, poz. 232. Zob. też krytyczną ocenę – S. Grzybowski, *Glosa do wyroku SN – Izba Cywilna z dnia 10 lipca 1975 r., I CR 356/75*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1976, nr 12, s. 540–542.

⁵¹ Sąd Najwyższy przywołał w uchwale m.in. wyrok ETPCz z dnia 9 grudnia 1994 r. w sprawie *López Ostra przeciwko Hiszpanii* (skarga nr 16798/90), <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57905>, a także wyrok ETPCz z dnia 24 lipca 2014 r. w sprawie *Brincat i inni przeciwko Malcie* (skargi nr 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 i 62338/11), <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145790>.

- 1) uznanie, że niedopełnienie tzw. pozytywnego obowiązku ochrony praw podmiotów indywidualnych przez władzę publiczną – czyli brak adekwatnej reakcji na nieprzestrzeganie obowiązujących norm prawnośrodowiskowych (standardów jakości danego elementu środowiska) – jest zaniechaniem, które można zakwalifikować jako bezprawne zagrożenie lub naruszenie dobra osobistego w rozumieniu art. 24 § 1 k.c.;
- 2) dopuszczenie, że między takim zaniechaniem a stanem psychofizycznym podmiotu indywidualnego istnieje związek przyczynowy skutkujący cierpieniem (uszczerbkiem niemajątkowym) osoby fizycznej narażonej w swoim codziennym bytowaniu na kontakt z elementem przyrodniczym o jakości, która nie odpowiada obowiązującym standardom (ryzyko dla życia i zdrowia, ograniczenie wolności);
- 3) przyjęcie, że w razie bezprawnego naruszenia w tym zakresie uzasadnione jest wystąpienie przez uprawnionego również z roszczeniem o zadośćuczynienie, stosownie do art. 448 k.c.

5. Uchwała Sądu Najwyższego w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20 i próba jej oceny z perspektywy zielonego konstytucjonalizmu

Uchwała SN zawierająca odpowiedź na pytanie prawne zadane przez sąd II instancji w sprawie z powództwa Oliwera Palarza obrazuje aktualny stan rzeczy, jeśli chodzi o synergię między prywatnoprawną ochroną dóbr osobistych (zwłaszcza prawem do życia i wolności, w tle zaś – dostępem do sprawiedliwości) a prawami środowiskowymi. Mimo że od przyjęcia tej uchwały upłynął stosunkowo krótki czas, była ona już przedmiotem dużego zainteresowania glosatorów z uwagi na główny temat, czyli kwestię „zazieleniania” ochrony dóbr osobistych⁵², a stanowisko SN oceniono w sposób zróżnicowany.

⁵² K. Ciućkowska, *Smog a dobra osobiste. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 11, C94, s. 30–40; M. Krystman, *Prawo do oddychania czystym powietrzem jako dobro osobiste. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 9, s. 38–46; T. Nowakowski, *Przekroczenie norm jakości powietrza a ochrona dóbr osobistych. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 5, C40, s. 3–17; A. Skorupka, *Prawo do życia w czystym środowisku. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 5, s. 112–120; R. Szczepaniak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza władz publicznych za skutki zanieczyszczonego powietrza. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 6, C49, s. 3–23; B. Szyprowski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2021 r., sygn. III CZP 27/20*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 7/8, s. 284–295; J. Trzewik, *Glosa do uchwały*

Przykładowo M. Krystman krytycznie odniosła się do niezbadania przez SN „osobistych związków człowieka ze środowiskiem”, wskutek czego, jej zdaniem, nadal nie wyjaśniono, dlaczego wartość będąca „dobrem wspólnym czy publicznym prawem podmiotowym nie może zostać w określonym, zindywidualizowanym rozumieniu zakwalifikowana jako dobro osobiste”⁵³. Z kolei J. Trzewik, polemizując z uzasadnieniem uchwały SN, eksponował konieczność odróżnienia pojęcia „środowisko” od węższego pojęcia, którym byłoby „środowisko jako dobro wspólne, chronione w interesie publicznym”. W konsekwencji można by skorelować konstrukcję ochrony dóbr osobistych ze środowiskiem chronionym w interesie indywidualnym, co stałoby się narzędziem pośredniej ochrony środowiska za pomocą prawa prywatnego⁵⁴. Wyszędłszy z nieco innych przesłanek, A. Skorupka wskazywała potencjalną analogię między środowiskiem a innymi dobrami. Według glosatorki „wartość niemajątkowa ściśle związana z człowiekiem, która leży u podstaw ochrony dóbr osobistych, nie wyłącza możliwości ochrony tej wartości jako dobra wspólnego na gruncie prawa publicznego. Przykładowo zdrowie może być chronione w ramach dóbr osobistych, ale jednocześnie jest uznane za dobro publiczne i podlega ochronie w sposób zbiorowy w ramach ochrony ludności”⁵⁵. Problem europeizacji prawa cywilnego na tle reżimu odpowiedzialności odszkodowawczej państwa dostrzegł w swojej glosie R. Szczepaniak. Brak wypowiedzi SN na ten temat ocenił krytycznie, zwróciwszy uwagę, że odpowiedzialność państwa za zapewnienie ochrony środowiska ma potencjał oddziaływania na prawo prywatne zbliżony do kwestii odpowiedzialności odszkodowawczej władz publicznych za bezprawie legislacyjne i zaniechanie ustawodawcze⁵⁶.

Jednoznacznie aprobując do stanowiska, zgodnie z którym prawo do życia w czystym środowisku nie spełnia wymogów konstrukcyjnych stawianych dobrom osobistym, odnieśli się natomiast inni autorzy. W tym względzie K. Ciućkowska⁵⁷ wyraziła negatywną opinię nawet o samym dopuszczeniu przez SN, że naruszenie standardów jakości powietrza może być przesłanką oceny naruszenia dóbr już uznanych. Podobnie wypowiedział się T. Nowakowski, który zakwestionował korelację między standardami jakości powietrza a konstrukcją dóbr osobistych⁵⁸. Z kolei B. Szyrowski argumentował wręcz, iż „nie można twierdzić, że państwo nie wykonało obowiązków, jakie wynikają z tych

---

Sądu Najwyższego z 28 maja 2021 r., sygn. akt III CZP 27/20, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 2, s. 389–397, <https://doi.org/10.15804/ppk.2022.02.29>.

⁵³ M. Krystman, *Prawo do oddychania...*, s. 42.

⁵⁴ J. Trzewik, *Glosa do uchwały...*, s. 394, 396.

⁵⁵ A. Skorupka, *Prawo do życia...*, s. 114.

⁵⁶ R. Szczepaniak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza władz...*, s. 12–13.

⁵⁷ K. Ciućkowska, *Smog a dobra osobiste...*, s. 33, 36–37.

⁵⁸ T. Nowakowski, *Przekroczenie norm jakości powietrza...*, s. 12–13.

przepisów [m.in. art. 74 Konstytucji RP i art. 85 p.o.ś.], bowiem normy te określają zadania państwa, nie rodząc praw podmiotowych po stronie jednostki”⁵⁹.

Żaden z wymienionych przedstawicieli doktryny nie nawiązał wprost do koncepcji zielonego konstytucjonalizmu, nie wszyscy też uwzględnili w ocenie międzynarodowe i unijne uwarunkowania zgłębianego zagadnienia. Spośród cytowanych autorów tylko J. Trzewik próbował jednoznacznie osadzić swój komentarz w prawie ochrony środowiska, przywołując m.in. zasady integracji i kompleksowości oraz art. 323 p.o.ś., co nie budzi zdziwienia, gdyż badacz ten od dawna stosuje podejście interdyscyplinarne. W każdym razie można przyjąć, że pomimo relatywnie dużego zainteresowania glosatorów uchwałą SN nadal nie została ona poddana analizie z perspektywy zielonego konstytucjonalizmu. Uzasadnione jest zatem podjęcie takiej próby w niniejszym opracowaniu, przy czym należy wyeksponować wielopłaszczyznowy kontekst omawianego orzeczenia.

Układ obejmujący człowieka oraz jego subiektywne i obiektywne doznania spowodowane czynnikami zewnętrznymi nadal okazuje się wyzwaniem, jeśli chodzi o dopuszczalność i granice ochrony prawnej za pomocą konstrukcji dóbr osobistych. Zilustrować ten stan rzeczy mogą poglądy judykatury z ostatnich lat. Z jednej strony odmowa uznania za nowe dobro osobiste miała miejsce np. w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa⁶⁰, długotrwałego pobytu w pomieszczeniu o określonych właściwościach⁶¹, możliwości kierowania samochodem⁶² czy prawa do niezakłóconego korzystania z energii elektrycznej⁶³. Z drugiej strony istnieją przypadki, w których wskazany układ oceniono jako objęty ochroną w świetle art. 23–24 k.c. Za samodzielne dobro osobiste o takiej złożonej naturze sądy uznają zatem obecnie m.in.:

- 1) więź rodzinną rodzica z dzieckiem, do której naruszenia może dojść w sytuacji, gdy „stan zdrowia dziecka wywołany zdarzeniem szkodzącym uniemożliwia utrzymywanie więzi rodzinnej z nim we właściwych jej przejawach, niweczy oczekiwania i plany, naraża na konieczność towarzyszenia dziecku w cierpieniu”⁶⁴;

⁵⁹ B. Szyprowski, *Glosa do uchwały...*, s. 292–293.

⁶⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 27 lutego 2023 r., sygn. I ACa 704/22, [https://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/details/\\$N/15450000000503_I_ACa_000704_2022_Uz_2023-02-27_003](https://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/details/$N/15450000000503_I_ACa_000704_2022_Uz_2023-02-27_003).

⁶¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 20 lutego 2023 r., sygn. I ACa 58/21, [https://orzeczenia.krakow.sa.gov.pl/details/\\$N/15200000000503_I_ACa_000058_2021_Uz_2023-02-20_003](https://orzeczenia.krakow.sa.gov.pl/details/$N/15200000000503_I_ACa_000058_2021_Uz_2023-02-20_003).

⁶² Wyrok Izby Cywilnej SN z dnia 23 lutego 2022 r., sygn. II CSKP 232/22, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/II%20CSKP%20232-22.pdf>.

⁶³ Postanowienie Izby Cywilnej SN z dnia 17 listopada 2021 r., sygn. II CSK 64/21, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/II%20CSK%2064-21.pdf>.

⁶⁴ Wyrok Izby Cywilnej SN z dnia 13 kwietnia 2023 r., sygn. II CSKP 991/22, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/II%20CSKP%20991-22.pdf>. Zob. też m.in. wyrok Izby Cywilnej SN z dnia 5 kwietnia 2023 r., sygn. II CSKP 1105/22, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/II%20CSKP%201105-22.pdf>; wyrok Izby Pracy i Ubezpieczeń

- 2) więź z osobą zmarłą, z uwagi na to, że „po śmierci przedstawionej w określonej publikacji [w niekorzystnym świetle] osoby przedmiotem ochrony nie są jej dobra osobiste, mogą nim być natomiast dobra osobiste jej osób bliskich”⁶⁵;
- 3) więź emocjonalną człowieka z psem domowym, która może zostać naruszona w wyniku bezprawnego postępowania definiowanego jako „wykraczające przeciwko zasadom wiedzy i etyki lekarza weterynarii, niewłaściwe leczenie zwierzęcia, będące skutkiem naruszenia wymaganego przez ustawę o zawodzie lekarza weterynarii wymogu szczególnej staranności”⁶⁶.

We wszystkich trzech przypadkach więź emocjonalna dotyczy innej istoty (ludzkiej, zwierzęcej) i w efekcie zastosowanie analogii do układu człowiek – dobra jakość środowiska jest utrudnione. Niemniej dopuszczenie możliwości rozszerzenia konstrukcji dóbr osobistych w takim ujęciu odpowiada na pytanie o ochronę więzi emocjonalnej człowieka z otaczającymi go elementami przyrodniczymi (lub ekosystemami). W doktrynie prawa ochrony środowiska i w naukach przyrodniczych więź tę opisuje się m.in. za pomocą koncepcji usług ekosystemowych (najogólniej definiowanych jako „usługi zapewniane przez przyrodę, z których korzystają ludzie”⁶⁷). Owe usługi „wpływają na jakość życia człowieka i jego wszystkie komponenty, wliczając w to podstawowe potrzeby, takie jak żywność i schronienie, osobiste zdrowie, bezpieczeństwo, dobre relacje społeczne oraz wolność dokonywania wyboru i podejmowania działań”⁶⁸. W rezultacie degradacja ekosystemów, skutkująca zanikiem związanych z nimi usług, bezpośrednio rzutuje na dobrostan człowieka, chroniony również prawnie. W tym zakresie łączy się np. usługi zaopatrzeniowe (m.in. żywność i wodę) z prawami człowieka. Założenie, iż człowiek jest częścią ekosystemu, prowadzi do wniosku, że wspomniane usługi są bezpośrednio skorelowane m.in. „z bezpieczeństwem człowieka, jeśli chodzi o uzyskiwanie podstawowych zasobów niezbędnych do zdrowego życia (takich jak pełnowar-

---

Społecznych SN z dnia 23 marca 2022 r., sygn. II PSKP 96/21, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/II%20PSKP%2096-21.pdf>. Natomiast odmiennie – por. np. wyrok Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych SN z dnia 5 kwietnia 2022 r., sygn. I NSNc 140/21, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20NSNc%20140-21.pdf>.

⁶⁵ Postanowienie Izby Cywilnej SN z dnia 12 sierpnia 2022 r., sygn. I CSK 2319/22, <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20CSK%202319-22.pdf>.

⁶⁶ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 17 sierpnia 2022 r., sygn. I ACa 749/21, [https://orzeczenia.poznan.sa.gov.pl/details/\\$N/15350000000503_I_ACa_000749_2021_Uz_2022-10-31_001](https://orzeczenia.poznan.sa.gov.pl/details/$N/15350000000503_I_ACa_000749_2021_Uz_2022-10-31_001).

⁶⁷ R. Costanza, *Ecosystem services in theory and practice*, w: *Routledge handbook of ecosystem services*, eds. M. Potschin et al., Routledge, New York 2016, s. 17 [tłum. własne].

⁶⁸ *Ecosystems and human well-being: Policy responses*, vol. 3, eds. K. Chopra et al., Millennium Ecosystem Assessment, Island Press, Washington–London 2005, s. 26–27 [tłum. własne].

tościowe jedzenie i dostęp do czystej wody)⁶⁹, co w konsekwencji pozwala powiązać to zagadnienie z prawami człowieka I i II generacji⁷⁰.

Podsumowując: obecnie postulat objęcia ochroną prawną w świetle art. 23–24 k.c. układu człowiek – dobra jakość środowiska (jako nowego dobra osobistego lub dobra już uznanego) może zostać wsparty wieloma argumentami. Zawierają się one zarówno w systemie prawa – od doktryny prawa cywilnego (rozszerzenie zakresu pojęcia więzi emocjonalnej), poprzez doktrynę prawa praw człowieka i zobowiązania wynikające z prawa UE (uprawnienia podmiotów indywidualnych chronione prawem unijnym), na doktrynie prawa ochrony środowiska (materialne i proceduralne prawa środowiskowe) skończywszy – jak i w naukach przyrodniczych oraz ekonomii środowiskowej (usługi ekosystemowe, ich mapowanie i ewaluacja). Tak zarysowane ujęcie interdyscyplinarne, znajdujące już zakotwiczenie w przywołanej wcześniej literaturze przedmiotu, stanowić więc powinno główne tło analizy uchwały Sądu Najwyższego w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20 i jej uzasadnienia.

Z tej perspektywy krytycznie odnieść się należy do faktu, iż wprawdzie SN dostrzegł szersze pole do analizy, ale ostatecznie uznał, że „zacytowane przepisy konstytucyjne [art. 5 i art. 74 Konstytucji RP] i konwencyjne [art. 2 i 8 EKPCz] nie są [...] bezpośrednią podstawą roszczeń zmierzających do uzyskania ochrony dóbr osobistych w relacjach między podmiotami prawa cywilnego. Taka podstawa w systemie prawa polskiego wynika z art. 23–24 k.c. i art. 448 k.c.”. Negatywnie trzeba ocenić też zupełne pominięcie przez SN okoliczności, że sądy krajowe państwa członkowskiego są związane prawem UE (doktryną skutku bezpośredniego oraz zasadą efektywnej ochrony sądowej) ze względu na uprawnienia przyznane podmiotom w unijnym prawie ochrony środowiska (dyrektywie 2008/50, a w jej tle – konwencji z Aarhus stanowiącej część unijnego i polskiego porządku prawnego). Sugeruje to bowiem wolę podtrzymania anachronicznego podejścia, zgodnie z którym izoluje się w omawianym zakresie prawo cywilne od ogólnosystemowych konsekwencji przepisu art. 9 Konstytucji RP („Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”) oraz ujętej w jej art. 5 zasady zrównoważonego rozwoju. Takie stanowisko oznacza abstrahowanie od realiów systemu prawnego odzwierciedlających się dziś m.in. w koncepcji zielonego konstytucjonalizmu.

---

⁶⁹ E. Blanco, J. Razzaque, *Ecosystem services and human well-being in a globalized world: Assessing the role of law*, „Human Rights Quarterly” 2009, vol. 31, no. 3, s. 695 [tłum. własne].

⁷⁰ Zob. np. „prawo do czystej wody i odbioru ścieków” (*right to safe and clean drinking water and sanitation*) – rezolucja ZO ONZ z dnia 28 lipca 2010 r.: *The human right to water and sanitation*, A/RES/64/292, United Nations [online], https://digitallibrary.un.org/record/687002/?v=pdf&ln=zh_EN; I. Galicka, *Prawo dostępu do wody w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej*, „Zeszyt Prawniczy UAM” 2022, nr 12, s. 59–69, <https://doi.org/10.14746/zpuam.2022.12.5>.

Przyznać można, że zastosowanie w pełni przez SN scharakteryzowanego tu interdyscyplinarnego podejścia byłoby dużym wyzwaniem, gdyż pociągałoby za sobą konieczność całkowitego przełamania izolacji teorii dóbr osobistych od innych konstrukcji teoretycznoprawnych. Wymagałoby więc także przedstawienia nowej formuły ich ochrony, spójnie łączącej logikę art. 23 k.c. z aktualnym dorobkiem innych szczegółowych nauk prawa oraz uwzględniającej płaszczyznę międzynarodową i unijną. Możliwe, że na obecnym etapie braku lub wyłącznie symbolicznego „zazieleniania” polskiego prawa cywilnego jest na to jeszcze za wcześnie. Wydaje się jednak, że w dłuższej perspektywie SN będzie musiał poddać pogłębionej refleksji konsekwencje zielonego konstytucjonalizmu w wersji obejmującej aktywną rolę członków społeczeństwa, którzy usiłują wpłynąć na poprawę jakości środowiska przez egzekwowanie ochrony swoich praw indywidualnych na podstawie prawa cywilnego.

Wszakże niezależnie od tego przyszłego wyzwania nawet na bieżącym etapie „zazieleniania” prawa cywilnego SN nie miał przesłanek, by w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20 pominąć argumenty powoda wprost nawiązujące do prawa UE. Jak wskazano w sekcji 3 opracowania, zielony konstytucjonalizm występuje w prawie unijnym, ale jego ewolucja jest uwarunkowana specyfiką integracji w ramach UE. Dobrze obrazuje to sposób ukształtowania wzorca argumentacyjnego, który stosuje TSUE w odniesieniu do pozytywnego obowiązku ochrony przez państwo członkowskie UE praw podmiotów indywidualnych związanych z jakością środowiska. Niemniej odwołanie się przez powoda do art. 23 dyrektywy 2008/50 bez wątpienia oznaczało, że SN powinien był dostrzec na tle konstrukcji dóbr osobistych doktrynę *Janecek*⁷¹, konsekwentnie rozwijaną przez TSUE w nawiązaniu do zasady efektywnej ochrony sądowej (art. 19 ust. 1 TUE). Sąd II instancji w swoim zapytaniu sformułował przeciw postulat dotyczący przynajmniej tej emanacji materialnego prawa środowiskowego, którą jest prawo do czystego powietrza, co wyraził we frazie „prawo do życia w czystym środowisku umożliwiającym oddychanie powietrzem atmosferycznym spełniającym standardy jakości określone w przepisach powszechnie obowiązującego prawa”. Gdy SN rozstrzygał w analizowanej sprawie, wiadomo już było, że podmioty indywidualne nie mogą dochodzić efektywnej ochrony uprawnienia przysługującego im na mocy art. 23 dyrektywy 2008/50 w trybie sądowoadministracyjnym⁷². Wobec tego droga cywilno-

---

⁷¹ Wyrok TSUE z dnia 25 lipca 2008 r. w sprawie C-237/07: *Dieter Janecek przeciwko Freistaat Bayern*, ECLI:EU:C:2008:447, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62007CJ0237>. Zob. też m.in. D. Misonne, *The emergence of a right to clean air: Transforming European Union law through litigation and citizen science*, „Review of European, Comparative and International Environmental Law” 2021, vol. 30, issue 1, s. 34–45, <https://doi.org/10.1111/reel.12336>.

⁷² Zob. m.in. postanowienie NSA z dnia 29 listopada 2016 r., sygn. II OSK 2671/16, CBOSA, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B07C330A86>.

-prawną była jedyną realnie dostępną, a więc konieczną z uwagi na zobowiązania traktatowe państwa polskiego w odniesieniu do art. 19 TUE (a także art. 9 ust. 3 konwencji z Aarhus).

W tej sytuacji swoistym paradoksem jest to, że choć SN nie odniósł się do doktryny *Janecek*, przyjęta uchwała wywołała skutki spójne z poglądami TSUE przedstawianymi na tle art. 23 dyrektywy 2008/50. Trybunał Sprawiedliwości UE konsekwentnie stoi na stanowisku, że w świetle tego przepisu „jednostki mogą powoływać się wobec organów publicznych na bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne przepisy dyrektywy. Do właściwych organów i sądów krajowych należy wykładnia przepisów krajowych w miarę możliwości w jak największym stopniu zgodnie z celami tej dyrektywy. W przypadku gdy dokonanie takiej wykładni jest niemożliwe, powinny one wyłączyć przepisy krajowe sprzeczne z tą dyrektywą. [...] [S]przeczne z wiążącym charakterem, jaki art. 288 TFUE⁷³ przyznaje dyrektywie 2008/50, byłoby zasadnicze wyłączenie tego, że na ustanowiony przez nią obowiązek mogą powoływać się zainteresowane osoby. Spostrzeżenie to zachowuje swoją ważność w szczególności w stosunku do dyrektywy, której celem jest kontrola i redukcja zanieczyszczeń powietrza i która w związku z tym zmierza do ochrony zdrowia publicznego”⁷⁴.

Interesującą odsłonę owa kwestia znalazła w roku 2022 w sprawie C-61/21, w której ocenie został poddany zbieg doktryny *Janecek* z zasadą odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszeń prawa Unii (doktryna *Francovich*)⁷⁵. Co prawda TSUE finalnie orzekł, że z art. 23 nie wynika uprawnienie do wystąpienia z roszczeniami odszkodowawczymi z tytułu naruszenia prawa unijnego, lecz równocześnie podkreślił, że nie wyklucza to „możliwości dochodzenia odpowiedzialności [odszkodowawczej] państwa na mniej restrykcyjnych zasadach na podstawie prawa krajowego oraz że w stosownym przypadku można w tym kontekście uwzględnić naruszenie obowiązków [państwa członkowskiego] wynikających z [...] art. 23 ust. 1 dyrektywy 2008/50 [...] jako element mogący mieć znaczenie dla celów przypisania organom publicznym odpowiedzialności na podstawie innej niż prawo Unii”⁷⁶.

Przeanalizowawszy wyrok sądu II instancji z dnia 9 grudnia 2021 r. w sprawie Oliwera Palarza wydany po uzyskaniu odpowiedzi SN, wolno przyjąć następujący wniosek. Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego w Gliwicach wpisuje się

⁷³ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm.).

⁷⁴ Wyrok TSUE z dnia 19 listopada 2014 r. w sprawie C-404/13: *ClientEarth*, EU:C:2014:2382, par. 54–55, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CJ0404>.

⁷⁵ Wyrok TSUE z dnia 19 listopada 1991 r. w sprawach C-6/90 i C-9/90: *Francovich i in.*, EU:C:1991:428, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:61990CJ0006>.

⁷⁶ Wyrok TSUE (Wielka Izba) z dnia 22 grudnia 2022 r. w sprawie C-61/21: *JP przeciwko Ministre de la Transition écologique, Premier ministre*, ECLI:EU:C:2022:1015, par. 63, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62021CJ0061>.

w interpretację wyrażoną przez TSUE w odniesieniu do praw podmiotów indywidualnych i jakości powietrza oraz odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za niewykonanie pozytywnego obowiązku w omawianym zakresie. Sąd II instancji uwzględnił bowiem powództwo i zasądził na rzecz powoda zadośćuczynienie za naruszenie, którego dopuścił się Skarb Państwa, polegające na bezprawnym zaniechaniu sprzecznym z obowiązkami wynikającymi z przepisów prawa unijnego⁷⁷, które to zaniechanie „rzutuje na prawa mieszkańców Polski dotyczące np. dóbr osobistych”⁷⁸. Tym samym przyjął, że art. 23–24 i art. 448 k.c. są dopuszczalną podstawą prawną dochodzenia odpowiedzialności odszkodowawczej państwa polskiego, w ramach której naruszenie art. 23 dyrektywy 2008/50 rzeczywiście stanowiło „element mogący mieć znaczenie dla celów przypisania organom publicznym odpowiedzialności na podstawie innej niż prawo Unii”.

W rezultacie można zatem stwierdzić, że „zazielenianie” dóbr osobistych w warunkach polskich przebiega według swoistego modelu. Z jednej strony w uchwale SN wyraźnie uwidoczniła się niechęć do reinterpretacji więzi emocjonalnej w układzie człowiek – dobra jakość środowiska na gruncie teorii dóbr osobistych. Skutkowało to odmową uznania nie tylko prawa do życia w czystym środowisku jako samodzielnego dobra, lecz także wiążącej sądy krajowe zasady efektywnej ochrony sądowej, która dotyczy uprawnień podmiotów indywidualnych przyznanych im na mocy prawa Unii. Z drugiej zaś strony niespójność między tym aspektem zielonego konstytucjonalizmu a polskim prawem cywilnym nie stanęła finalnie na przeszkodzie zrealizowaniu przez podmiot indywidualny celu, którym było wykorzystanie reżimu odpowiedzialności odszkodowawczej chroniącego jego prawa indywidualne, aby ochraniać środowisko jako dobro wspólne. Taką więc określą drogą osiągnięty został efekt „zazielenienia” dóbr osobistych w sposób zgodny z logiką zielonego konstytucjonalizmu (nawiązującego do dorobku prawa praw człowieka) oraz art. 9 ust. 3 konwencji z Aarhus.

6. Podsumowanie

Głównym celem opracowania było przedstawienie szerszego tła problematyki ochrony środowiska realizowanej również z wykorzystaniem praw podmiotów

⁷⁷ Sąd II instancji przyjął, że znalazło to potwierdzenie w wyroku TSUE z dnia 22 lutego 2018 r. w sprawie C-336/16: *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, ECLI: EU:C:2018:94, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CJ0336>.

⁷⁸ Wyrok SO w Gliwicach z dnia 9 grudnia 2021 r., sygn. III Ca 1548/18, [https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/\\$N/151515000001503_III_Ca_001548_2018_Uz_2021-12-09_003](https://orzeczenia.ms.gov.pl/details/$N/151515000001503_III_Ca_001548_2018_Uz_2021-12-09_003).

indywidualnych. Nowego spojrzenia przez taki właśnie pryzmat wymaga konstrukcja cywilnoprawnej ochrony dóbr osobistych, co w ostatnim okresie stało się w Polsce widoczne w odniesieniu do niewłaściwej jakości powietrza wpływającej negatywnie na życie i zdrowie członków społeczeństwa. Pełny ogląd prawny złożoności tego zagadnienia nie jest możliwy bez zastosowania podejścia interdyscyplinarnego, pozwalającego osadzić je w relewantnych naukach szczegółowych prawa. Aby przeprowadzić analizę w tym przedmiocie, warto przywołać zwłaszcza pojęcie zielonego konstytucjonalizmu, które odzwierciedla elementarne założenia procesu „zazieleniania” systemu prawa w związku z transformacją w kierunku zrównoważonego rozwoju. Sięgnięcie po wspomnianą koncepcję znacznie ułatwia dyskusję, wówczas bowiem jej punktem wyjścia są dwie podstawowe przesłanki: eksponowanie obowiązku efektywnego wykonywania ochrony środowiska przez władzę publiczną oraz uznanie roli członków społeczeństwa w tym procesie, spełnianej za pomocą mechanizmów ochrony praw podmiotowych. Jednocześnie zielony konstytucjonalizm stanowi fundament umożliwiający syntetyzowanie dorobku judykatury i doktryny każdego poziomu: międzynarodowego, unijnego i krajowego.

Zastosowanie tak rozumianej perspektywy, by ocenić stopień „zazielenienia” ochrony dóbr osobistych po podjęciu przez Sąd Najwyższy w 2021 r. uchwały w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20, pozwala na dokonanie następujących ustaleń. Izolacjonistyczne tendencje widoczne na tle tej konstrukcji prawa prywatnego już osłabły, co wynika z dwóch okoliczności. Pierwsza z nich wiąże się immanentnie z charakterem owej instytucji prawnej. Cechuje się ona responsywnością niezbędną do poszerzania katalogu dóbr chronionych w sposób, który nadaża za zmieniającymi się potrzebami i oczekiwaniami społecznymi. Przykładem jest tu ewolucja postrzegania więzi emocjonalnej między poszukującym ochrony a inną istotą. W tym świetle uznanie równoważnego statusu więzi między człowiekiem a środowiskiem wydaje się względnie nieodległe. Drugim czynnikiem w coraz większym stopniu staje się kwestia ochrony środowiska: bądź bezpośrednio – w szczególności przez materialne i proceduralne prawa środowiskowe (zwłaszcza art. 9 konwencji z Aarhus i dorobek TSUE w tym zakresie), bądź pośrednio – przez „zazielenioną” doktrynę praw człowieka. W rezultacie w sprawie, w której SN udzielił odpowiedzi na pytanie prawne, nieprzypadkowo pobrzmiewały argumenty zbieżne z dwoma głównymi założeniami koncepcji zielonego konstytucjonalizmu: ochroną powietrza jako zadaniem publicznym oraz konsekwencjami jego nieprawidłowego wykonywania dla uprawnień podmiotów indywidualnych, m.in. odpowiedzialnością odszkodowawczą Skarbu Państwa.

Na tej podstawie można wysunąć wniosek, że proces „zazieleniania” konstrukcji ochrony dóbr osobistych w polskim prawie cywilnym został już uruchomiony, lecz na obecnym etapie przebiega w sposób nieoczywisty, co stanowi skutek nieuwzględnienia potrzeby zastosowania podejścia interdyscy-

plinarnego. Ogółem rzecz ujmując, finalny wynik omawianego sporu prawnego wpisuje się z pewnością w logikę zielonego konstytucjonalizmu. Efekt ten wzmacnia bliskość między dobrami osobistymi a „zazielenionymi” prawami człowieka (z wartościami takimi jak życie, wolność, prywatność), mogąca stanowić cenne źródło inspiracji dla polskiego prawa cywilnego. Nic dziwnego jednak, że uchwała SN spotkała się z krytycznym odbiorem ze strony zarówno zwolenników uznania prawa do życia w środowisku dobrej jakości za nowe dobro osobiste, jak i przeciwników tego postulatu. Gdyby Sąd Najwyższy wykorzystał jako punkt oparcia ideę zielonego konstytucjonalizmu, łatwiej byłoby uporządkować i ujednoczyć wyrażoną w uchwale koncepcję ochrony już uznanych dóbr osobistych, którym zagraża niewłaściwe wykonywanie ochrony środowiska przez władzę publiczną. Wydaje się, że gdyby w uzasadnieniu przyjęto takie podejście, wzmocnione kolejnymi interdyscyplinarnymi argumentami prawnymi i pozaprawnymi, nadałoby to całej dyskusji bardziej konstruktywny charakter. Tymczasem SN zdecydował się utrzymywać pozór izolacji teoretycznoprawnego ujęcia ochrony dóbr osobistych od wskazanych kontekstów, mimo że faktycznie wydał rozstrzygnięcie włączające ochronę dóbr osobistych w istotę koncepcji zielonego konstytucjonalizmu. W tym świetle należy więc podzielić przekonanie, iż okazja, aby w sposób przydatny poznawczo uaktualnić stanowisko na temat relacji człowiek – środowisko w wymiarze cywilnoprawnym, jaką stanowiło zagadnienie prawne oceniane przez Sąd Najwyższy, nie została w pełni wykorzystana.

Literatura

- Blanco E., Razzaque J., *Ecosystem services and human well-being in a globalized world: Assessing the role of law*, „Human Rights Quarterly” 2009, vol. 31, no. 3, s. 692–720.
- Bosselmann K., *Property rights and sustainability: Can they be reconciled?*, w: *Property rights and sustainability: The evolution of property rights to meet ecological challenges*, eds. D. Grinlinton, P. Taylor, Brill Nijhoff, Leiden–Boston 2011, s. 23–42, <https://doi.org/10.1163/ej.9789004182646.i-415.13>.
- Boyle A., *Human rights and the environment: Where next?*, „European Journal of International Law” 2012, vol. 23, issue 3, s. 613–642, <https://doi.org/10.1093/ejil/chs054>.
- Ciechanowicz-McLean J., Trzcńska D., *Zasada zrównoważonego rozwoju w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., dwadzieścia lat później*, w: *Aktualne problemy konstytucji. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Bogusława Banaszaka*, red. H. Babiuch, P. Kapusta, J. Michalska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witona, Legnica 2017, s. 79–90.
- Ciućkowska K., *Smog a dobra osobiste. Głosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 r.*, III CZP 27/20, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 11, C94, s. 30–40.

- Costanza R., *Ecosystem services in theory and practice*, w: *Routledge handbook of ecosystem services*, eds. M. Potschin et al., Routledge, New York 2016, s. 15–24.
- Ecosystems and human well-being: Policy responses*, vol. 3, eds. K. Chopra et al., Millennium Ecosystem Assessment, Island Press, Washington–London 2005.
- Galicka I., *Prawo dostępu do wody w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej*, „Zeszyt Prawniczy UAM” 2022, nr 12, s. 59–69, <https://doi.org/10.14746/zpuam.2022.12.5>.
- Gellers J.C., Jeffords C., *Toward environmental democracy? Procedural environmental rights and environmental justice*, „Global Environmental Politics” 2018, vol. 18, issue 1, s. 99–121, https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00445.
- Greening international law*, ed. Ph. Sands, Routledge, New York 2014.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 4, s. 7–41.
- Grzybowski S., *Glosa do wyroku SN – Izba Cywilna z dnia 10 lipca 1975 r., I CR 356/75*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1976, nr 12, s. 540–542.
- Howarth D., *Environmental law and private law*, w: *The Oxford handbook of comparative environmental law*, eds. E. Lees, J.E. Viñuales, Oxford University Press, Oxford 2019, s. 1091–1118.
- Kingston S., *Greening EU competition law and policy*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Kotzé L.J., *The conceptual contours of environmental constitutionalism*, „Widener Law Review” 2015, vol. 21, s. 187–200.
- Kożuch M., *Ochrona dóbr osobistych na płaszczyźnie międzynarodowej*, w: *Dobra osobiste i ich ochrona*, red. M. Romańska, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 9–20.
- Krystman M., *Prawo do oddychania czystym powietrzem jako dobro osobiste. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 9, s. 38–46.
- Le Moli G., *The Human Rights Committee, environmental protection and the right to life*, „International and Comparative Law Quarterly” 2020, vol. 69, issue 3, s. 735–752, <https://doi.org/10.1017/S0020589320000123>.
- Lewis B., *Environmental human rights and climate change*, Springer, Singapore 2018, s. 15–39, <https://doi.org/10.1007/978-981-13-1960-0>.
- May J.R., Daly E., *Global environmental constitutionalism*, Cambridge University Press, Cambridge 2015, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139135559>.
- Micklitz H.-W., *Squaring the circle? Reconciling consumer law and the circular economy*, w: *Consumer protection in a circular economy*, eds. B. Keirsbilck, E. Terry, Intersentia, Cambridge 2019, s. 323–345.
- Misonne D., *The emergence of a right to clean air: Transforming European Union law through litigation and citizen science*, „Review of European, Comparative and International Environmental Law” 2021, vol. 30, issue 1, s. 34–45, <https://doi.org/10.1111/reel.12336>.
- Nowakowski T., *Przekroczenie norm jakości powietrza a ochrona dóbr osobistych. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 5, C40, s. 3–17.
- Pallemaerts M., *The human right to a healthy environment as a substantive right*, w: M. Déjeant-Pons, M. Pallemaerts, *Human rights and the environment: Compendium of instruments and other international texts on individual and collective rights relating to the environment in the international and European framework*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2002, s. 11–21.

- Parola G., *Environmental democracy at the global level: Rights and duties for a new citizenship*, Versita, London 2013, <https://doi.org/10.2478/9788376560144>.
- Pepper R., Hobbs H., *The environment is all rights: Human rights, constitutional rights and environmental rights*, „Melbourne University Law Review” 2020, vol. 44, no. 2, s. 634–678.
- Percival R.V., „Greening” the constitution – harmonizing environmental and constitutional values, „Environmental Law” 2002, vol. 32, no. 4, s. 809–871.
- Shelton D., *Human rights and the environment: What specific environmental rights have been recognized?*, „Denver Journal of International Law and Policy” 2006, vol. 35, no. 1, s. 129–171.
- Skorupka A., *Prawo do życia w czystym środowisku. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Przełęcz Sądowy” 2022, nr 5, s. 112–120.
- Szczepaniak R., *Odpowiedzialność odszkodowawcza władz publicznych za skutki zanieczyszczonego powietrza. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 2022, nr 6, C49, s. 3–23.
- Szyrowski B., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2021 r., sygn. III CZP 27/20*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 7/8, s. 284–295.
- Trzewik J., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 28 maja 2021 r., sygn. akt III CZP 27/20*, „Przełęcz Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 2, s. 389–397, <https://doi.org/10.15804/ppk.2022.02.29>.
- Zoll F., Południak-Gierz K., Bańczyk W., *Towards an environment-friendly law of obligations, w: The future of European private law*, eds. A. Janssen, M. Lehmann, R. Schulze, Nomos, Baden-Baden 2023, s. 195–224, <http://doi.org/10.5771/9783748913078-195>.

Karolina Karpus

„Zazielenianie” prawa cywilnego – ochrona dóbr osobistych a zielony konstytucjonalizm i prawa środowiskowe

Streszczenie

Związki między ochroną środowiska a ustrojem współczesnego państwa demokratycznego można opisać za pomocą koncepcji zielonego konstytucjonalizmu, która obrazuje obowiązki władz publicznych i skorelowane z nimi prawa podmiotów indywidualnych na tle transformacji życia społeczno-ekonomicznego w kierunku zrównoważonego rozwoju. System prawny nie może pozostawać neutralny wobec tego procesu, szczególnie gdy wyzwania w tym zakresie wynikają z zobowiązań międzynarodowych i unijnych przyjętych przez państwo polskie, zwłaszcza w ramach konwencji z Aarhus i prawa praw człowieka. W ich świetle można obecnie uznać, że ochrona środowiska jako zadanie państwa stanowi tzw. pozytywny obowiązek i w relacji do niego ocenia się możliwość korzystania przez członków społeczeństwa z praw indywidualnych, wśród których należy wyodrębnić prawa środowiskowe (materialne i proceduralne). Gdy państwo narusza wymóg ustanowienia właściwych ram prawnych i ich egzekwowania, może to narażać członków społeczeństwa na kontakt ze zdegradowanym środowiskiem (np. na ekspozycję na powietrze złej jakości, czyli smog). Z uwagi na gwarancje wynikające ze zobowiązań państwa polskiego powinni oni móc uzyskać ochronę prawną także w obszarze prawa prywatnego. Na tym tle uchwała Sądu Najwyższego z 2021 r. w sprawie o sygnaturze III CZP 27/20 obrazuje aktualny stopień „zazielenienia” koncepcji dóbr osobistych w prawie polskim. Artykuł

ma na celu nakreślenie kontekstu owego rozstrzygnięcia SN z perspektywy prawa ochrony środowiska i ocenę odnośnej argumentacji – zarówno tej wyłaniającej się z uzasadnienia uchwały, jak i prezentowanej przez glosatorów. W rezultacie nasuwa się postulat stosowania interdyscyplinarnego podejścia badawczego, by nadać debacie nad „zazielenianiem” art. 23–24 k.c. bardziej konstruktywny charakter.

Słowa kluczowe: zielony konstytucjonalizm, partycypacja społeczna w ochronie środowiska, konwencja z Aarhus, dobro osobiste, prawo do czystego środowiska

Каролина Карпус

«Экологизация» гражданского права – защита личных прав в сравнении с «зеленым конституционализмом» и экологическим правом

Резюме

Взаимосвязь между охраной окружающей среды и системой современного демократического государства можно описать с помощью концепции «зеленого конституционализма», которая отображает обязанности органов государственной власти и соотнесенные с ними права отдельных субъектов на фоне трансформации социально-экономической жизни в сторону устойчивого развития. Правовая система не может оставаться нейтральной по отношению к этому процессу. Это особенно актуально, когда вызовы в этой области следуют из международных обязательств и обязательств перед ЕС, принятых польским государством в указанной области, особенно в соответствии с Орхусской конвенцией и правами человека. В их свете можно считать, что охрана окружающей среды как задача государства представляет собой так называемое позитивное обязательство, по отношению к которому оценивается возможность для членов общества пользоваться индивидуальными правами, среди которых следует выделить группу экологических (материальных и процессуальных) прав. Если государство нарушает требование о создании соответствующих правовых рамок и их эффективном применении, это может привести к тому, что члены общества подвергаются риску контакта с ухудшенной окружающей средой (например, воздействию воздуха низкого качества, т. е. смога). В свете гарантий, вытекающих из международных обязательств польского государства и обязательств перед ЕС, они должны иметь возможность получить правовую защиту, в том числе в сфере частного права. Таким образом, в этом контексте постановление Верховного суда от 2021 года по делу № III CZP 27/20 иллюстрирует текущую степень «экологизации» концепции личных прав в польском праве. Цель данной статьи – описать контекст этого постановления Верховного суда с точки зрения экологического права и оценить аргументы, приведенные по этому поводу, т. е. как те, что вытекают из обоснования постановления, так и изложенные в научных комментариях. Затем на этой основе можно выдвинуть постулаты, обращающие внимание на необходимость применения междисциплинарного исследовательского подхода, чтобы придать дискуссии об «экологизации» статей 23–24 Гражданского кодекса более конструктивный характер.

Ключевые слова: зеленый конституционализм, участие общественности в охране окружающей среды, Орхусская конвенция, личные права, право на чистую окружающую среду

Karolina Karpus

„Rendere più ecologico” il diritto civile – la tutela dei diritti della persona contro il costituzionalismo verde e i diritti dell’ambiente

Sommario

Il rapporto tra la tutela dell’ambiente e l’ordinamento di un moderno Stato democratico può essere descritto attraverso il concetto di costituzionalismo verde, che descrive gli obblighi dei poteri pubblici e i diritti correlati dei singoli soggetti sullo sfondo della trasformazione della vita socio-economica verso uno sviluppo sostenibile. Il sistema giuridico non può rimanere neutrale rispetto a questo processo. Ciò è particolarmente vero quando le sfide in questo senso derivano dagli obblighi internazionali e comunitari assunti dallo Stato polacco nell’area indicata, in particolare ai sensi della Convenzione di Aarhus e della legge sui diritti umani. Alla luce di ciò, si può ritenere che la tutela dell’ambiente come compito dello Stato costituisca un cosiddetto obbligo positivo, in relazione al quale si valuta la possibilità per i membri della società di godere di diritti individuali, tra i quali si deve distinguere un gruppo di diritti ambientali (sostanziali e procedurali). Quando lo Stato viola l’obbligo di istituire un quadro giuridico appropriato e di farlo rispettare efficacemente, ciò può comportare l’esposizione dei membri della società al rischio di entrare in contatto con un ambiente degradato (ad esempio, l’esposizione ad aria di scarsa qualità, cioè lo smog). Alla luce delle garanzie derivanti dagli obblighi internazionali e comunitari dello Stato polacco, essi dovrebbero essere in grado di ottenere protezione legale, anche nell’ambito del diritto privato. In questo contesto, la risoluzione del 2021 della Corte Suprema nel caso n. III CZP 27/20 illustra l’attuale grado di „ecologizzazione” del concetto di beni. Lo scopo di questo articolo è quello di delineare il contesto di questa decisione della Corte di Cassazione dal punto di vista del diritto ambientale e di valutare l’argomentazione svolta su questo sfondo, cioè sia quella che emerge dalla motivazione della risoluzione sia quella presentata dai glossatori. Su questa base si possono poi avanzare dei postulati, richiamando l’attenzione sulla necessità di applicare un approccio di ricerca interdisciplinare per rendere più costruttivo il dibattito sul „rinverdimento” degli articoli 23–24 del Codice civile.

Parole chiave: costituzionalismo verde, partecipazione pubblica alla protezione dell’ambiente, Convenzione di Aarhus, interesse personale, diritto a un ambiente pulito